

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 77 Nisan 2021 & Volume: 14 Issue: 77 April 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

FUZÛLÎ'DE CEFA-VEFA DİLEMNASI: CEFAYI VEFA SAYMA VE AŞKIN CEVRİNE RAZI OLMA DILEMMA OF SUFFERING-LOYALTY IN FUZÛLÎ: CONSIDERING SUFFERING AS LOYALTY AND CONSENTING TO THE SUFFERING OF LOVE

Ahmet AKGÛL*

Öz

Klasik Türk edebiyatında aşk, bütün edebiyat geleneklerinde olduğu gibi, bütün tezahürleriyle işlenmiş bir temadır. Bu geleneğe mensup şairler, aşk kavramını temel ve beşerî arzularından uhrevî ve tasavvufî boyutlarına kadar çeşitli yönleriyle ele almışlardır. Hemen her klasik şair, özellikleri ortak bir sevgiliye âşık olmak ve onu anlatmakla yükümlüymiş gibi davranmaktadır. Bu edebiyatın temelindeki lirizmin kaynağı aşktır ve bu aşkın kahramanlardan biri, kayıtsız şartsız seven taraf, yani âşık; diğeri ise âşiğe acı ve ızdırap vermekten hoşlanan taraf, yani sevgilidir. Hemen her klasik şairin divanında örneklerini görebileceğimiz, kuralları önceden belirlenmiş olan bu âşık-maşuk ilişkisi, XVI. yüzyıl şairlerinden Fuzûlî'nin (ö. 1556) bazı şiirlerinde aynen görülürken bazı şiirlerinde önemli farklılıklar göstermektedir. Şairin fikir ve estetik yönlerinden klasik Türk edebiyatının genel geçer kaidelerine sadık olduğu söylenebilir. Ancak divanında gelenekten farklılaşan fikirlere de rastlanmaktadır.

Bu çalışmada, Fuzûlî'nin Türkçe divanında yer alan gazellerindeki âşık-sevgili ilişkisi incelenmiş ve şairin gelenek içerisinde öne çıktığı iki hususa dikkat çekilmiştir. Bunlardan ilki, sevgiliden gelen eziyetlerin vefa yahut iyilik kabilinden değerlendirilmesidir. Fuzûlî'ye göre sevgilinin âşiğe ettiği eziyetler aslında vefa göstergesidir. Şairin mensup olduğu gelenek açısından bu fikir oldukça orijinaldir. Diğeri ise, sevgilinin eziyetlerine seve seve katlanan bir 'âşık' profili çizilmesidir. Fuzûlî'ye göre, sevgilinin eziyetleri de âşık için lütuftur ve bunlardan asla şikâyet edilmemelidir. Şairin her iki konudaki özgün ifadeleri divanından seçilen örnek beyitlerle izaha çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Divan, Âşık, Sevgili, Aşk İlişkileri.

Abstract

Love in classical Turkish literature, as in all literary traditions, is a theme handled with all its manifestations. Poets belonging to this tradition have dealt with the concept of love in various aspects, ranging from basic and human desires to otherworldly and mystical dimensions. Almost every classical poet behaves as if they are obliged to fall in love with a beloved one who has common traits and to expatiate on her. The source of lyricism at the basis of this literature is love, and one of the heroes of this love is the unconditional loving side, which is the lover, while the other is the party who likes to inflict pain and anguish on the lover, which is the beloved one. This lover-beloved relationship, whose examples we can see in the diwan of almost every classical poet and whose rules are predetermined, is seen exactly in some of the poems of Fuzûlî (d. 1556), one of the 16th century poets, while it shows significant differences in some of his poems. The poet can be said to be loyal to the general rules of classical Turkish literature in terms of his ideas and aesthetics. However, there are also ideas that differ from tradition in his diwan.

In this study, the relationship between the lover and the beloved in Fuzûlî's ghazals in his Turkish diwan is examined and attention is drawn to two issues in which the poet stands out in the tradition. The first of these is the evaluation of the torments from the lover in terms of loyalty or goodness. According to Fuzûlî, the beloved one's maltreatment to the lover is actually a sign of loyalty. This idea is quite original in terms of the tradition the poet belongs to. The other one is the drawing of a 'lover' profile, who gladly endures the maltreatments of the beloved. According to Fuzûlî, maltreatments of the beloved one are also a blessing for the lover, and he should never complain about them. The original expressions of the poet on both subjects are tried to be explained with sample couplets selected from his diwan.

Keywords: Classical Turkish Literature, Diwan, Lover, Beloved, Love Relations.

* Öğr. Gör. Dr., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Yalvaç Meslek Yüksekokulu, ORCID ID: 0000-0002-9337-6925, ahakgul@yahoo.com

Giriş

Başta edebiyat ve güzel sanatlar olmak üzere sanatın her dalında en çok işlenen tema olan aşk, özellikle şiirin öncelikli konusudur. Duyguya dayalı her mefhum gibi aşkı izah edebilmek, bir tanım kalıbına dökülebilmek güçtür. Belki bu sebeple öteden beri milyonlarca şair, eserlerindeki anlatının merkezine 'aşk'ı koymuş, her şeyden çok onu anlatmaya çalışmıştır.

Bütün edebiyat geleneklerinde olduğu gibi klasik Türk edebiyatının da en çok işlenen konusu aşktır. Bu geleneğe mensup şairler, aşk kavramını basit ve çekici arzuların hastalık derecesine varan alışkanlık ve tutkulara kadar çeşitli yönleriyle ele almışlardır (Pala, 1995). Ömer Faruk Akün'ün izah ettiği üzere, "Divan şairliğinin yolu, en başta âşıklık rol ve hüviyetini kabullenişten geçmektedir. Şair isterse başka duygu ve konulardan söz açmayabilir, hayatın başka tezahürlerine ilgisiz kalabilir; fakat şiirlerinde aşkın semtinden geçmeden, aşkı kendi macerası olarak anlatmadan, devamlı surette âşık pozisyonunda görünmeden şair sayılmak, şair sırasına girmek, divan şiiri teşrifatında düşünülebilecek bir şey değildir." (Akün, 1994). Klasik Türk şiirinde 'sevgili' kelimesine karşılık gelen yüzden fazla mecazlı veya istiareli ifadenin bulunması da yine o dönem şairlerinin aşka verdiği değerin bir başka göstergesidir (Pala, 1995).

Klasik Türk edebiyatında şair, çoğunlukla kendini âşığın yerine koyar. Samimi bir üslupla aşkını anlatırken kendisini de dünyanın en büyük âşığı ilan eder. Bir başka ifadeyle, âşık-maşuk hikâyesini anlatmak üzere okuyucunun karşısına çıkacak olduğunda âşık kostümünü giyer (Kurnaz, 2010). Kim olursa olsun her klasik şair, vasıfları belli bir sevgiliye âşık olmak ve onu anlatmakla yükümlüdür (Okuyucu, 2006). Klasik şairler, divanlarında aşklarını ve aşktan kaynaklanan duygularını (acı, dert, keder, sevinç, vuslat vb.) gazel nazım şekliyle dile getirmişlerdir.¹

Birçok araştırmacının ittifakla söylediği üzere, klasik şiirdeki 'aşk', daha çok âşığı ilgilendiren bir durumdur. Âşıktan haddinden fazla olan aşk duygusu maşukta yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla bu gelenekteki aşk şiirlerinin merkezinde âşık ve onun çilesi yer alır (bk. Akün, 1994; Kalpaklı, 1999; Pala, 2004; Kurnaz, 2010; Şentürk, 2016). Tek taraflı (platonik) olan bu aşıkta, sevgilinin âşığa devamlı cefalar çektiği, âşığın ise sevgilinin kendisine kötü davranmasından şikâyetçi olduğu görülür. Hem fiziksel hem de duygusal olarak daima belli kalıplar içerisinde tasvir edilen sevgili (bk. Pala, 1995; Gökcan Türkdoğan, 2011), âşığın ızdırap çektiğinden hoşlanan, âşığın görmezden gelen ve ona karşı daima mesafeli olan nazlı bir tiptir. Bütün bunlarla beraber klasik Türk edebiyatındaki sevgili tipolojisinin genel kabullere dayandığı bilinmektedir.² Bu kabullerden biri de sevgilinin âşığın iyilik etmek bir yana kötülük etmekten bile imtina ettiği (Çavuşoğlu, 2001; Tolasa, 2001).

Buraya kadar verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere klasik Türk edebiyatında aşk, bütün tezahürleriyle işlenmiş bir temadır. Bu edebiyatın temelindeki lirizmin kaynağını aşk oluşturur. Kahramanlardan biri, kayıtsız şartsız seven taraf, yani âşık; diğeri ise âşığa acı ve ızdırap vermektense hoşlanan taraf, yani sevgilidir. Yine Akün'ün ifadesiyle, "Moral yapısı, âşığın ızdırap çektiğinden hoşlanmak, ona yüzünü göstermekte nazlanmak olan sevgilinin onunla kendisi arasına daima bir mesafe koyması dolayısıyla ayrılık ve hasret, buna eşlik eden şikâyet bu aşkın özünü teşkil eder." (Akün, 1994). Hemen her klasik şairin divanında örneklerini görebileceğimiz, kuralları önceden belirlenmiş olan bu âşık-maşuk ilişkisi, XVI. yüzyıl şairlerinden Fuzûlî'nin³ bazı şiirlerinde aynen görülürken bazı şiirlerinde önemli farklılıklar göstermektedir. Şairin fikir ve estetik yönlerinden klasik Türk edebiyatının genel geçer kaidelerine genel manada sadık olduğu söylenebilir. Örneğin aşağıdaki beyitte, fikri olarak kimin vefalı kimin vefasız olduğuna dair geleneğin çizdiği sınırların dışına çıkmadığı ve sevgiliyi vefasız biri olarak tasvir ettiği görülür:

Ey bî-vefâ ki âdet oluptur cefâ sana

Bi'llâh cefâdır olma demek bî-vefâ sana⁴ (G.17)

Ancak Fuzûlî'nin divanında, gelenekten farklılaşan fikirlere de rastlanmaktadır. Bu özgün fikirler, yazının ilerleyen bölümlerinde daha fazla örnekle izah edilecektir fakat burada da bir örnek göstermekte

¹ Burada, aşkın (lirizmin) ön planda olduğu bu gazellere 'âşıkane gazeller' dendiğini ve türün klasik Türk şiirindeki en büyük temsilcisinin Fuzûlî (ö. 1556) olduğunu hatırlatmakta fayda vardır (Mermer ve Koç Keskin, 2005).

² Klasik Türk edebiyatında sevgilinin fiziksel ve ruhsal tipolojisi hakkında etraflıca bilgi için bk. Gönel, 2010.

³ Bu yazının konusu olmadığından Fuzûlî'nin hayatı hakkında bilgi verilmemiştir. Şairin hayatı hakkında şu kaynaklara bakılabilir: Karahan, 1986; Köprülü, 1977; Şahinoğlu, 1979; İpekten, 2005; Macit, 2013.

⁴ "Ey vefasız (sevgili), sen cefayı âdet edinmişsin. Yeminle söyleyebilirim ki, 'vefasız olma' demek sana cefadır."

yarar vardır. Aşağıdaki beyitte, sevgilinin âşığa ettiği eziyetlerin aslında sevgilinin vefasının göstergesi olduğu fikri işlenmektedir:

Vefâ resmin unutmuşsun diye incinmezem zirâ

*Bu kim benden cefâ kem eylemezsen hem vefâdandır*⁵ (G.88)⁶

Örnekteki ifade, Fuzûlî'yi fikrî manada geleneğin diğer şairlerinden ayıran farklı ve orijinal bir ifadedir. Şairin divanındaki fikrî bütünlük açısından bir dilemma olarak da nitelendirilebilecek olan bu durum, iki yolla izah edilebilir: Birincisi klasik Türk edebiyatı şairlerinin aşkı her yönüyle ele alma, çeşitli yönleriyle işleme gayretidir (Arı, 2018). İkincisi ise Hasibe Mazıoğlu'nun Fuzûlî'yi diğer klasik Türk edebiyatı şairlerinden ayıran özelliklerini sıraladığı şu tanımlamada gizlidir: "Şiirlerinde daha çok muhtevaya önem vermiştir. Onun gazellerinin başlıca konusu aşktır. O şiirlerinde samimi bir âşık olarak görünür. Sevmek şairin ruhunun doymak bilmediği bir gıdasıdır. Bunun için aşkın elemelerine, sevgilinin cevri ve cefasına, ağyarın sitemine ve halkın melametine seve seve katlanır. O vuslattan değil vuslatı özlemekten ve hicrandan hoşlanır. (...) Bu bakımdan Fuzûlî, divan şiirinde tek olan bir hassalık ve samimilikle beraber şiirinde yarattığı ve esasını elem ve ızdırabın teşkil ettiği his ve hayal âleminde orijinal bir sanatkar şahsiyeti göstermiştir." (Mazıoğlu, 1956).

Bu yazıda, Fuzûlî'nin *Türkçe Divan*'ında yer alan gazellerindeki âşık-sevgili ilişkisi incelenmiş ve şairin bağlı bulunduğu gelenek içerisinde öne çıktığı iki husus hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu meyanda önce âşığın sevgiliden gelen eziyetleri, vefa veya iyilik kabilinden değerlendirmesi ele alınmıştır. Sonra ise, âşığın sevgili yahut aşktan kaynaklanan dertler karşısındaki talepkâr (!) tutumu üzerinde durulmuştur. Şairin bu iki konudaki özgün ifadeleri, divanından seçilen örnek beyitlerle izaha çalışılmıştır.

1. Sevgilinin Cefasını Vefa veya İyilik Sayma

Klasik Türk şiiri geleneğinde cefanın sevgiliye vefanın ise âşığa has nitelikler olduğu ön kabulünden yukarıda bahsedilmişti. Fuzûlî'nin de gazellerinde birçok defa asıl vefa sahibinin âşık (şair) olduğu vurgulanmıştır. Öncelikle belirtmek gerekir ki onun gazellerindeki aşk ilişkisinde vefalı olan taraf sevilen değil sevendir. Fuzûlî, vefayı aşkın önemli bir şartı olarak görür. Onun anlattığı âşık, bile isteye bu yola girdiği ve sevmeye kimse tarafından zorlanmadığı için vefalı olmak zorundadır. Âşık, sevgi ve şefkat beklediği sevgiliden -ne kadar cefa gelirse gelsin- şikâyet etmez. Bu konuda feryat etmeyi aşka ve sevgiliye vefasızlık olarak görür⁷:

Her cefâ kılsan Fuzûlî tek şikâyet kılmazam

*Aşk etvârında sanma bî-vefâlardan beni*⁸ (G.292)

Fuzûlî, bir başka beytinde kendini samimi bir âşık olarak tasvir ederek vefa konusunda kemâle erdiğini söyler:

Resm-i vefâ Fuzûlî senden kemâle yetmiş

*Hoş kâmil-i zamansın ahsent bu kemâle*⁹ (G.247)

Fuzûlî'nin gazellerindeki asıl vefalı karakterin 'âşık' olduğu düşüncesini güçlendirecek mahiyette, maşuk karakterinin vefasız olduğunu vurguladığı ifadeleri de vardır. Bu konuda örnek olarak -giriş bölümünde de verilen- aşağıdaki beyitle iktifa edilecektir. Bu beyitte şair, geleneğe uygun olarak, sevgiliyi vefasız biri olarak tasvir etmektedir. Ona göre maşuk, âşığa eziyet etmeyi âdet edinmiş bir tiptir ve vefasız olmasını istemek ona yapılacak en büyük eziyettir:

Ey bî-vefâ ki âdet oluptur cefâ sana

Bi'llâh cefâdır olma demek bî-vefâ sana (G.17)

Yukarıdaki beyitlere bakıldığında, Fuzûlî'nin fikir ve estetik yönlerinden klasik Türk edebiyatı geleneğine sadık olduğu söylenebilir. Zira şair, bu beyitlerde fikrî olarak geleneğin çizdiği sınırların dışına çıkmamıştır. Ancak *Fuzûlî Divanı*'nda, gelenekten farklı fikirlere de rastlanmaktadır. Bunlardan biri,

⁵ "Vefa göstermenin usulünü unuttun diye senden incinmem. Çünkü cefanı eksiltmemen zaten bana olan vefandandır."

⁶ Örnek olarak seçilen beyitler, Kenan Akyüz ve arkadaşları tarafından hazırlanan *Türkçe Divan*'dan (1958) alınmış, alındıkları gazelin numarası parantez içinde (G.) verilmiştir. Kaynak eserinde 302 gazel bulunmaktadır.

⁷ Fuzûlî, bu konuda diğer klasik edebiyat şairleriyle benzer şeyleri söylemiştir. Dolayısıyla âşığın vefalı olması konusundaki görüşlerinin fikir bakımından büyük farklılıklar taşımamış olduğu söylenebilir.

⁸ "(Sevgili) bana hangi cefayı ederse etsin tıpkı Fuzûlî gibi hiç şikâyetim olmaz. Aşkın gerektirdiği tavırları sergilemede beni vefasız sanma!"

⁹ "Ey Fuzûlî, vefa geleneği (usulü) senin tarafından kemâle erdirilmiştir. Zamanının kâmil (olgun) bir insanısın, bu kemâle aferinler olsun."

sevgiliden gelen eziyetlerin aslında sevgilinin vefasının göstergesi olarak addedilmesidir. Giriş bölümünde de değinilen aşağıdaki beyitte, sevgilinin âşığa eziyet etmesi vefasızlık olarak değil vefa göstergesi olarak anlatılmaktadır. Şairin mensup olduğu gelenek açısından bu kullanım, ziyadesiyle orijinaldir. Zira Fuzûlî, bu beyitte fikrî yönden geleneğin dışına çıkmakla kalmamış; özgün bir söylem de ortaya koymuştur:

*Vefâ resmin unutmmuşsun diye incinmezem zirâ
Bu kim benden cefâ kem eylemezsen hem vefâdandır (G.88)*

Şair, aşağıdaki beyitte tegafül (tanımazlıktan gelme) ile cefayı karşılaştırarak asıl kötü olanın tegafül olduğu sonucuna varmaktadır. Bu durumda sevgilinin âşığa eziyet etmesi, görmezden gelmesinin yanında büyük bir lütuftur:

*Ey Fuzûlî hûb-rûlardan tegâfüldür yaman
Ger cefâ hem gelse anlardan bir ihsândır sana¹⁰ (G.21)*

Bir başka beyitte, vefanın cefayla bağlantılı olduğu vurgulanmaktadır. Şairin ifadesine göre bu dünyada vefa görmek isteyenler, cefaya rıza göstermelidirler:

*Ger görmemek dilersem resm-i cefâ
Fuzûlî olma vefâyâ tâlib dünyâ-yı bi-vefâde¹¹ (G.246)*

Şair, sevgilinin âşığa ettiği eziyetlerin aslında iyilik olduğunu ve sevenin bundan şikâyet etmemesi gerektiğini bir başka beyitte şöyle dile getirmiştir:

*Şükr et Fuzûlî etme figân yâr kılsa cevr
Kim ehl-i aşka cevrdir anun inâyeti¹² (G.302)*

Fuzûlî, başka bir beyitte -önceki örnek beyte benzer şekilde- sevgilinin eziyetlerinin aslında lütuf olduğunu ve bunlardan şikâyet edilmemesini tavsiye etmektedir. Buna sebep olarak 'eziyet'in sevgilide bulunması gereken güzellik unsurlarından biri sayıldığını göstermektedir. Ona göre sevgili, âşığa eziyet etmezse kusursuz güzellik bakımından eksik kalacaktır; ancak âşığın eziyet ederek kusursuz güzelliğe erişebilir:

*Cevrden âh etme ey âşık ki ayn-i lutfur
Dost esbâb-ı kemâl-i hüsne noksân istemez¹³ (G.115)*

Aşağıdaki beyitte yine oldukça özgün bir fikrî zemin bulunmaktadır. Fuzûlî, sevgiliden gelen eziyetlerin âşığa acı değil ferahlık verdiğini söylemektedir. Bu durumu gören yazıcı melekler ise, âşığa ettiği eziyetler sebebiyle, sevgiliye yazılması gereken günahları sevap hanesine yazmaktadır. Zira sevgili, eziyetleriyle âşığı rahatlatarak ona iyilik etmektedir:

*Ferâhım görüp cefâsın hasenâta dâhil eyler
Ne melek kim ol perînin amelîne kâtib olmuş¹⁴ (G.135)*

Bu bölümde örnek verilecek son beyitte şair yine sevgiliden gelen/gelecek olan cefaların âşığı çok mutlu ettiğini vurgulamaktadır. Beyitteki ifadeye göre sevgili, âşığın cefa çektirmeye devam edeceğini vadetmiş, âşıkta sevgilisinin bu iyilik (!) vaadine çok sevinmiştir:

*Ahd kıldın ki cefâ kesmeyesen âşıktan
Âşıkı va'de-i ihsân ile memnûn ettin¹⁵ (G.166)*

2. Sevgiliden Gelen Eziyete Rız Olma

Fuzûlî Divanı'ndaki gazellerde anlatılan sevgilinin en belirgin özelliği âşığa acı ve ızdırap çektirmesidir. Bu manzumelerde kendisini âşığın yerine koyan Fuzûlî, sevgiliden gelen bütün eziyetlere katlanır. İlaveten birçok şiirinde aşktan kaynaklanan dertlerine derman bulunmasını istemez (örn. G. 85 ve 221). Hatta bunların kesilmesini değil artmasını istediğini beyan eder (G. 30). Eziyetleri; ihsan (G. 67), nimet (G. 71) veya lütuf (G. 288) olarak sayar.

¹⁰ "Ey Fuzûlî, güzellerin tegafülü (âşığı tanımazlıktan gelmesi) kötüdür. Eğer sana tegafül yerine cefa etse bil ki bu bir ihsandır."

¹¹ "Ey Fuzûlî, eğer bu vefasız dünyada cefa görmeye razı değilsen kimseden vefa bekleme!"

¹² "Fuzûlî, sevgili sana eziyet ediyorsa da sen bundan şikâyet etme. Zira sevgilinin âşığa yapacağı iyilik cefadır, eziyettir."

¹³ "Ey âşık, sevgilinin eziyetlerinden (lütuflarından) ah edip inleme! Zira bu eziyetler onun kusursuz güzelliğinin bir parçasıdır ve seven insan sevgilinin güzelliğinde eksiklik istemez."

¹⁴ "Sevgilinin cefasından ferahladığımı gören melek bu cefaları (günahları) hasenat (sevap) diye yazıyor. O perinin amel defterini tutan melek nasıl bir melektir?"

¹⁵ "Âşıktan cefanı kesmemeye söz verdin ve bu iyilik vaadine âşığı çok memnun ettin."

Şiirlerinde sevgilinin eziyetlerine severek katlanan bir 'âşık' profili çizen Fuzûlî'nin neşe yerine kederi, vuslat yerine firakı, mutluluk yerine acı çekmeyi istediği görülmektedir (İpekten, 2005). Aşağıda birkaç örnekle anlatılacak olan bu durumun şairin gazellerindeki genel havayı yansıttığı bilinmelidir. Fuzûlî'nin aşağıdaki iki beyti bu konudaki fikirlerini özetler mahiyettedir:

*Sitem taşı melâmet hançeri bî-dâd şemşîri
Fuzûlî her cefâ kim gelse hoşdur câna cânândan¹⁶ (G.212)*

*Ey perî-veşler cefâ resmin unutman lutf edin
Eylemen bed-hû cefâ mu'tâdı olmuş gönlümü¹⁷ (G.288)*

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü üzere Fuzûlî, aşkın dertlerine alışmıştır ve sevgiliden gelen her şeyi, 'kahrı da hoş lütfu da' dercesine kabul etmektedir. Şair, aşağıdaki beyitte -bu fikirleri destekler mahiyette- derdi ve gamı arttıkça iyi hissettiğini söylemektedir. Bunun sebebi de aşkın bütün dertlerini nimet olarak görmesidir:

*Çok oldukça gam u derdim reh-i aşk içre hoş-hâlim
Fuzûlî şâd olup şükr etmeyim mi ni'metim artar¹⁸ (G.71)*

Bir başka beyitte yine sevgilinin cefa ve eziyetlerinin bağımlısı olduğunu belirten şair; bu eziyetler olmadan yapamayacağını söylemektedir. Dahası cevri ve cefanın sonsuz olması için Tanrı'ya yakarmaktadır:¹⁹

*Cefâ vü cevri ile mu'tâdım anlarsız n'olur hâlim
Cefâsına had ü cevrine pâyân olmasın yâ Rab²⁰ (G.30)*

Fuzûlî, bir başka beytinde bu defa sevgilisine, 'âşıklarına cefa etmesi' tavsiyesinde bulunmaktadır. Yine cefanın iyilikle eşdeğer tutulduğu beyitte, bu cefalar sayesinde âşıkların sevgiliye vefa gösterdiği söylenmektedir:

*Eyle uşşâka cefâlar ki vefâlar göresin
Sanma kim zâyi olur eylediğin ihsanlar²¹ (G.67)*

Buraya kadarki beyitlerde görüldüğü üzere Fuzûlî, aşktan kaynaklanan dertleri sevgiliden gelen birer ihsan olarak görmektedir. Bu dertlerin bitmesinden çok sevgiliden hiçbir işaret gelmemesinden çekinmektedir. Zira ona göre sevgili tarafından hiç fark edilmemiş olmak daha acı verici olacaktır ve bu nedenle bir kere aşktan dem vurunca aşkın bütün dertlerine katlanmak, cefadan incinmemek boyun borcudur:

*Vücûdum ney kimi sürâh sürâh olsa âh etmen
Mahabbetten dem urdum incimek olmaz cefâlardan²² (G.215)*

Sonuç

Bu çalışmada, Fuzûlî'nin *Türkçe Divan'*ında yer alan gazellerindeki âşık-sevgili ilişkisi incelenmiş ve şairin gelenek içerisinde öne çıktığı iki hususa dikkat çekilmiştir. Bunlardan ilki, şairin sevgiliden gelen eziyetleri vefa yahut iyilik kabilinden değerlendirmesidir. Diğerisi ise, sevgilinin eziyetlerine seve seve katlanan bir 'âşık' profili çizmesidir. Şairin her iki konudaki özgün ifadeleri divanından seçilen örneklerle izaha çalışılmıştır. Buna göre,

¹⁶ "Sitem taşı, melamet hançeri, zulüm kılıcı... Sevgiliden her ne cefa gelse, ondan geldiği için Fuzûlî'nin kabulüdür."

¹⁷ "Ey peri gibi güzeller, lütfedin de cefa etmeyi unutmayın. Benim cefaya alışmış gönlümün ahlakını bozmayın."

¹⁸ "Aşk yolunda gam ve derdim arttıkça hâlim de güzelleşiyor. Ey Fuzûlî, nasıl mutlu olup da şükretmeyeyim, nimetim artıyor."

¹⁹ Fuzûlî'nin başka gazellerinde de benzer ifadeler bulunmaktadır:

*Aşk derdiyle hoşum el çek ilâcından tabîb
Kılma dermân kim helâkim zehri dermânındadır (G.85)*

"Ey tabip, beni tedavi etmeye uğraşma; ben aşk derdinden memnunuz. Asıl bu derde derman bulman beni öldürür."

***

*Aşk derdiyle olur âşık mizâcı müstakîm
Düşmenimdir dostlar bu derde derman eyleyen (G.221)*

"Âşık, derdi varsa sağlıklıdır. Dostlarım, bu derdin çaresini bulmaya çalışmayın; düşmanım olursunuz."

²⁰ "(Sevgilinin) cefa ve eziyetlerine alışmışım, onlarsız hâlim nice olur? Cefa ve eziyetlerinin bir sınırı olmasın Tanrı'm!"

²¹ "Âşıklara cefalar et ki onlardan vefa gör. Bu ihsanlarının (eziyetlerinin) ziyan olacağını zannetme."

²² "Vücudum ney gibi delik delik olsa da şikâyet etmem. Bir kere sevgiden, aşktan dem vurdum; artık cefadan incinmek uygun düşmez."

- Fuzûlî'nin anlattığı âşık, ilişkide vefalı olması gereken taraftır. Zira o, bile isteye bu yola girmiştir ve sevmeye kimse tarafından zorlanmadığı için vefalı olmak zorundadır.
- Sevgilinin âşiğe ettiği eziyetler, aslında sevgilinin vefasının göstergesidir. Şairin mensup olduğu gelenek açısından bu fikir, ziyadesiyle orijinaldir. Fuzûlî, birçok şiirinde bu fikirden yola çıkarak özgün söyleyişlerde bulunmuştur.
- Sevgilinin eziyetleri de âşiğe lütuftur ve bunlardan şikâyet edilmemelidir.

Fuzûlî, çağını aşmış; dünya çapında bir şairdir. Onu, çeviri yoluyla değil de anadilimizle okuyabilmek çok büyük gurur ve bahtiyarlık sebebidir. Şiirlerinde insanın tüylerini diken diken eden, hayret ve hayranlık uyandıran bir lirizm kudreti vardır. O, Tanpınar'ın ifadesiyle, şiirlerinde aşkı ve hayatı çok ciddi bir zaviyeden anlatmış, döneminde kendine has bir şiir dili kurmuştur (Tanpınar, 2005). Eserleri üzerine yapılacak araştırmalarla kütüphaneler kurulabileceği aşikârdır. Bu yazı da o koca deryada bir damla mesabesinde.

KAYNAKÇA

- Akgül, Ahmet (2019). John A. Lee'nin Özgeci Aşk (Agape) Kuramına Göre Fuzulî'nin Leyla ve Mecnun'unda Sevgili Uğruna Can Verme. *XI. Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi (28-30 Ekim 2019 Antalya) Tam Metin Kitabı*. (c. IV, s. 224-233). Rize: Saybiler Yayınları.
- Arı, Ramazan (2018). Klasik Türk Şiiri Gazel Geleneğinde Duygularla İlişkisi İtibariyle Aşk -Fuzûlî Örneği-. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 20, s. 71-100.
- Akün, Ömer Faruk (1994). Divan Edebiyatı. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (c. IX, s. 389-427). İstanbul: TDV Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed (2001). *Necâti Bey Divanı'nın Tahlili*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Fuzûlî (1958). *Türkçe Divan*. Haz. Kenan Akyüz vd. Ankara: TTK Basımevi.
- Gökcan Türkdoğan, Melike (2011). Aşk Mesnevileri ve Gazellerdeki Sevgili İmajına Dair Bir Karşılaştırma. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, s. 111-124.
- Gönel, Hüseyin (2010). 15-16. Yüzyıl Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- İpekten, Haluk (2005). *Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kalpıklı, Mehmet (1999). Divan Şiirinde Aşk. *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler* (s. 454-455). Haz. Mehmet Kalpıklı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karahan, Abdülkadir (1996). Fuzûlî. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (c. XIII, s. 240-246). İstanbul: TDV Yayınları.
- Köprülü, M. Fuad (1977). Fuzûlî. *MEB İslam Ansiklopedisi*. (c. IV, s. 686-699). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kurnaz, Cemal (2010). Vuslat Yolculuğu. *Turkish Studies -International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, Volume: 5/3, s. 447-461.
- Macit, Muhsin (2013). Fuzûlî. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Çevrimiçi: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fuzuli-mdbir> (Erişim Tarihi: 25.11.2020).
- Mazıoğlu, Hasibe (1956). *Fuzûlî-Hâfız, İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Mermer, Ahmet ve Koç Keskin, Neslihan (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Okuyucu, Cihan (2006). *Divan Edebiyatı Estetiği*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pala, İskender (1995). Ah Mine'l-Aşk. *Cogito -Aşk Özel Sayısı-*, S. 4, s. 81-102.
- Pala, İskender (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şahinoğlu, Nazif (1979). Fuzûlî Mehmed. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. (c. III, s. 249-258). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şentürk, Ahmet Atilla (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. İstanbul: Osedam Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2005). Fuzulî'ye Dair I. *Edebiyat Üzerine Makaleler*. Haz. Zeynep Kerman. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihat (2009). *Fuzûlî Divanı Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tolasa, Harun (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.